

הטראומה של הטראומה

מאז 7 באוקטובר נהפך המושג פוסט-טראומה לשכיח ומדובר. כל המדינה בפוסט-טראומה. החטופים, ניצולי הטבח, כוחות הביטחון, המשפחות ואפילו אלו שצופים בתכנים קשים בחדשות. כולם חולקים את המצוקה הקשה הנובעת מחשיפה לחוויות קיצוניות. וכל זה כמובן על רקע העובדה שמדינת ישראל קמה לאחר הטראומה הבלתי נתפשת של השואה, ותחת הרעיון המארגן של "לא עוד". לעולם לא נהיה חלשים, לעולם לא ניכנע, לעולם נהיה מוכנים למתקפה הבאה. מהמקום הזה ניתן להבין מדוע אנשים שבתם נפרץ יבצרו אותו עוד יותר, ומדוע הביקוש לנשק גובר אחרי מתקפות מחבלים. ההפרעה הזו שבבסיסה דריכות יתר, הימנעות ממצבים שמזכירים את הטראומה והיזכרות לא רצונית באותם אירועים, בוודאי אינה נחלת ואף מתגברת כשהאדם חי בסביבה שמתחזקת ומחיה מחדש את הטראומה. היה צפוי, לפיכך, כי כאומה נעשה כל שביכולתנו להימנע ממצבים המביאים אותנו שוב אל הקצה הזה, שבו ה"לא עוד" עומד למבחן. כיצד מצאנו את עצמנו שוב במצב הזה?

והנה, באופן מפתיע לכאורה, מוצאים את עצמם רבים מנפגעי הטראומה שוב ושוב במציאות טראומטית עד שנדמה שהם משחזרים אותה, או חווים את עצמם כנאלצים לחיות בתוכה מבלי יכולת להשתחרר. בספרו "מעבר לעקרון העונג" שנכתב ב-1920 בצל מלחמת העולם הראשונה, הסביר זיגמונד פרויד כי לבני אדם יש נטייה כפייתית לשחזור מצבים קיצוניים שגרמו להם מצוקה. החזרתיות הזו, הוא טען, משרתת פנטזיה של שליטה באירועי העבר, שאותה חווים בני האדם כדרך ניצחון בהווה. המשאלה היא כי בשונה מהאופן בו הושפלנו בעבר, הרי שבעימות הבא עם הגורם לתוקפנות או למצוקה נצא כשידנו על העליונה. הסבר זה של פרויד רלוונטי לתופעה של מי שהוכו בילדותם ומוצאים עצמם במערכות יחסים אלימות בבגרותם, ומסבירה גם מדוע חיילים שהשתחררו משירות מסכן חיים מטיילים במקומות רחוקים ומסוכנים. לאדם הפוסט-טראומטי קשה להשתחרר מן המעגל הזה.

הטראומה הלאומית שלנו אינה קשורה רק לשואה. מדינת ישראל קמה בתוך סביבה שלא רצתה בקיומה, תוך שימוש בכוח הורוע. מהתשתית הפסיכולוגית הזו, דרכה חוינו תקומה, ברור מדוע השימוש בכוח תופס מקום כה מרכזי ומקודש בתרבות הארגונית הישראלית. הכוח הוא האלטרנטיבה שלנו ל-2,000 שנות גלות. הוא התיקון לאנטישמיות לפוגרומים, לגירושים, לשואה, לפיגועים המכוונים כלפי יהודים וישראלים בעולם כולו. וכן, מאז 7 באוקטובר, הפעלת הכוח היא גם התשובה היחידה לאירועים וההשלכות הנוראיות של אותה שבת וכל מה שבא בעקבותיה.

במסגרת הפרדיגמה הזו, שלא לומר קונספציה, מתקיימת המשואה שמה שלא נפתר בכוח ייפתר בעוד יותר כוח. כל מדינה, כמו כל אדם, צריכה להיות מסוגלת להפעיל כוח מול איומים. אולם זו חייבת להיות שפה נשלטת ולא מותנית. היא אינה רלוונטית כמוצא יחיד בכל המצבים והתנאים. בנוסף לשכנוע הפנימי שלנו שאין לנו אלא לחיות על חרבנו, לעיתים אנו משכנעים את עצמנו, מבלי לדעת מה קורה בראשיהם של אויבנו, שהם חיים את אותה פרדיגמה. שהפעלת הכוח משפיעה. היינו: כשיחושו בכירי החמאס את הסכין על צווארם יבינו שעליהם להיכנע, לוותר, לשחרר חטופים ולהודות בתבוסה. אלא שאין עדויות משמעותיות לכך שזה אפשרי, או שזה מצליח. מנגד, ניתן לסבור, שהאויב חי בפסיכולוגיה השמורה לו ומתוך מוטיבציות שקשה לנו להעריך. מה שמתבהר הוא שכששני עמים, אנשים, בני משפחה או בני זוג לכודים במאבק אלים ובלתי פוסק, כל אחד מהצדדים משתמש היטב בשני כדי לשחזר ולחיות את הפרדיגמה הפוסט-טראומטית שלו. כל צד רואה באחר רק אויב. מייחל לשלווה ולשקט תוך שהוא מסרב לשחרר ולהשתחרר מתפישות עולם ודרכי פעולה מוכרות, גם אם כושלות.

לבחירה היא מודעת שלנו לחיות באזור הנוחות של הקורבן שאין לו ברירה אלא להיות תוקפן, יש משמעות אסטרטגית ומשמעות טקטית. אם נסכים לשינוי אסטרטגי בפריזמה דרכה אנו רואים את העולם ייתכן שנסכים לבחור במנהיגות שמרחיבה את הדיאלוג שלנו עם האויבים, כמו גם עם הידידים, לשפה שאיננה עוסקת בעיקר בסוגיה של מי מכריע את מי. היו כאן מנהיגים כאלה בעבר, עשינו שלום עם אויבים מרים וחתמנו הסכמים, לא בלי קונפליקט, אפילו עם גרמניה שהיתה עד לא מכבר גרמניה הנאצית. ברמה הטקטית אולי נסכים לפתרונות יצירתיים יותר למצבים המורכבים בהם אנחנו נמצאים כעת עם אויבנו מדרום ומצפון. הקושי הנוכחי בשינוי תפישתי הוא שאנחנו לכודים פעמיים. פעם אחת בצירפורני העבר וההווה של הטראומה ופעם שנייה בידי מנהיגות שבחוכמתה ועורמתה מבינה את המלכודת שבה אנו נמצאים, ומשכנעת אותנו שאין בלתה. חייבים להשתחרר מן המנהיגות הזו, כדי להתחיל לחשוב אחרת. וחיילים להאמין שיש תקווה לחשיבה אחרת, כדי להסכים להשתחרר מאחיותה.

היה צפוי כי כאומה נעשה כל שביכולתנו להימנע ממצבים המביאים אותנו שוב אל הקצה הזה בו ה"לא עוד" עומד למבחן. כיצד מצאנו את עצמנו שוב במצב הזה?

ד"ר איתי שילוני הוא מייסד ומנכ"ל S2R, חברה לייעוץ ארגוני אסטרטגי ומרצה עמית בביה"ס אריסון למינהל עסקים באוניברסיטת רייכמן